PUL O‘TKAZMALARI VA IQTISODIY O‘SISH O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI MISOLIDA

Sanaqulova Aziza Amir qizi

O`zbekiston milliy universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pul o‘tkazmalarining ishchi kuchini eksport qiluvchi mamlakatlar iqtisodiyotiga ta’siri tahlil qilingan. Xalqaro mehnat migratsiyasi natijasida shakllanadigan pul o‘tkazmalarining makroiqtisodiy barqarorlik, aholi daromadlari, kambag‘allikni qisqartirish hamda inson kapitalini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonga kirib kelayotgan pul o‘tkazmalarining dinamikasi va ularning iqtisodiy o‘sishga ta’siri statistik ma’lumotlar asosida baholangan.

Kalit so‘zlar: pul o‘tkazmalari, mehnat migratsiyasi, iqtisodiy o‘sish, kambag‘allik, inson kapitali, makroiqtisodiy barqarorlik, O‘zbekiston.

Kirish

Bugungi kunda dunyo bo‘ylab mehnat migrantlari soni 280 milliondan oshgan bo‘lib, ularning o‘z vatanlariga yuborayotgan pul o‘tkazmalari ko‘plab rivojlanayotgan davlatlar uchun tashqi moliyalashtirishning eng barqaror va ishonchli manbai hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi uchun mehnat migratsiyasi va uning natijasida kirib kelayotgan valyuta oqimlari nafaqat iqtisodiy, balki strategik ijtimoiy ahamiyatga ega. O‘zbekiston aholisi yiliga o‘rtacha 600-700 ming kishiga ko‘payib borayotgan sharoitda, ichki mehnat bozoridagi bosimni pasaytirish va aholi farovonligini ta’minlashda xalqaro mehnat taqsimotining o‘rni beqiyosdir. Shu sababli, pul o‘tkazmalarining makroiqtisodiy barqarorlikka, to‘lov balansiga va kambag‘allikni qisqartirishga ta’sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Pul o‘tkazmalarining iqtisodiy o‘sishga ta’siri jahon iqtisodchi olimlari tomonidan keng o‘rganilgan. Xususan, R.Adams va J.Page tadqiqotlarida pul o‘tkazmalarining kambag‘allik darajasini pasaytirishdagi roli isbotlangan bo‘lsa, N.Chami va boshqa tadqiqotchilar bu oqimlarning "axloqiy xatar" (moral hazard) va mehnat faolligini pasaytirish xususiyatlariga e’tibor qaratishgan. O‘zbekiston sharoitida ushbu mavzu mahalliy iqtisodchilar va Markaziy bank tahlilchilari tomonidan o‘rganilmoqda, biroq pul o‘tkazmalarini iste’mol xarakteridan investitsion xarakterga o‘tkazish mexanizmlari hali ham yetarli darajada shakllanmagan.

Tashqi mehnat migratsiyasi va pul o‘tkazmalari tushunchasining mazmun-mohiyati: Xalqaro mehnat migratsiyasi — bu iqtisodiy, ijtimoiy yoki shaxsiy sabablarga ko‘ra aholining bir davlatdan ikkinchi davlatga mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ko‘chib o‘tishidir. Ushbu jarayonning bevosita natijasi bo‘lgan pul o‘tkazmalari (remittances) — migrantlar tomonidan o‘z vatanidagi uy xo‘jaliklariga (oila a’zolariga) yuboriladigan pul mablag‘lari va tovarlar shaklidagi transfertlar yig‘indisidir[1].

Iqtisodiy nazariyada pul o‘tkazmalari bir necha muhim jihatlari bilan boshqa moliyaviy oqimlardan (masalan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar yoki davlatlararo yordamlar) farq qiladi:

Antisiklik xususiyati: Pul o‘tkazmalari ko‘pincha qabul qiluvchi davlatda iqtisodiy inqiroz bo‘lganda ko‘payadi. Migrantlar o‘z oilalariga qiyin paytda ko‘proq yordam berishga intiladilar.

[1] World Bank — Migration and Development Brief

To‘g‘ridan-to‘g‘riligi: Mablag‘lar davlat idoralari orqali emas, balki bevosita uy xo‘jaliklariga yetib boradi, bu esa korrupsiya xavfini kamaytiradi.

Barqarorlik: Eksport tushumlari yoki xorijiy investitsiyalarga qaraganda, pul o‘tkazmalari global bozorlardagi tebranishlarga kamroq moyil.

Pul o‘tkazmalarining shakllanishiga oid iqtisodiy nazariyalar:

Mehnat migrantlarining nega pul yuborishi va bu oqimlarning tabiatini tushunish uchun bir necha klassik nazariyalarni ko‘rib chiqish lozim: Altruizm nazariyasi: Bu eng sodda va keng tarqalgan nazariya bo‘lib, unga ko‘ra migrant o‘z oilasining farovonligi uchun qayg‘uradi. Oila a’zolarining ehtiyoji qanchalik yuqori bo‘lsa, migrant shunchalik ko‘p mablag‘ yuboradi.

O‘z-o‘zini sug‘urtalash nazariyasi (The New Economics of Labour Migration - NELM): Ushbu nazariyaga ko‘ra, migratsiya individual qaror emas, balki oilaviy strategiyadir. Oila o‘z a’zolaridan birini chet elga yuborish orqali iqtisodiy xatarlarni diversifikatsiya qiladi. Agar mahalliy daromad kamaysa, chet eldagi transfert hisobiga oila barqarorligini saqlab qoladi[2].

Strategik meros nazariyasi: Migrant kelajakda vataniga qaytganda oilaviy aktivlarga (uy, yer, meros) ega bo‘lish yoki oilasidan ijtimoiy yordam kutish maqsadida pul yuboradi. Bu migrant va oila o‘rtasidagi o‘zaro manfaatli "shartnoma" hisoblanadi. Pul o‘tkazmalarining iqtisodiy o‘sishga ta’sir etish kanallari ochiladi[3].

Pul o‘tkazmalari ishchi kuchini eksport qiluvchi mamlakat iqtisodiyotiga asosan uchta kanal orqali ta’sir ko‘rsatadi:

Iste’mol kanali:

Pul o‘tkazmalari aholining xarid qobiliyatini oshiradi. Bu o‘z navbatida mahalliy tovar va xizmatlarga bo‘lgan talabni rag‘batlantiradi. Agar mamlakatda ishlab chiqarish salohiyati bo‘lsa, bu talab iqtisodiy o‘sishni (YaIM o‘sishini) ta’minlaydi. Biroq, agar talab faqat import tovarlar hisobiga qonunsa, bu savdo balansi defitsitini keltirib chiqarishi mumkin.

Investitsiya va inson kapitali kanali:

Kambag‘al oilalar pul o‘tkazmalarini asosan ikki yo‘nalishda "investitsiya" qiladilar[4].

Ta’lim: Migrant farzandlarining kontrakt to‘lovlari va sifatli ta’lim olishi kelajakda yuqori malakali ishchi kuchi shakllanishiga olib keladi.

Sog‘liqni saqlash: Tibbiy xizmatlar sifatining yaxshilanishi ishchi kuchining unumdorligini oshiradi.

Moliyaviy rivojlanish kanali:

Muntazam pul o‘tkazmalari bank tizimi orqali o‘tganda, bu banklarning depozit bazasini oshiradi. Banklar ushbu mablag‘larni iqtisodiyotning real sektoriga kredit sifatida yo‘naltirishi mumkin. Shunday qilib, migrant yuborgan har bir dollar bilvosita tadbirkorlikni moliyalashtirish manbaiga aylanadi.

Salbiy ta’sirlar va "Golland kasalligi" xavfi

Nazariy jihatdan pul o‘tkazmalarining salbiy tomonlari ham mavjud:

[2] Stark & Bloom (1985) — The New Economics of Labor Migration

[3] UNDP — Human Development Report

[4] Chami, Fullenkamp, Jahjah (2005)

Mehnat taklifining kamayishi: Uy xo‘jaliklari chetdan kelayotgan tekin daromadga o‘rganib qolsa, ularda mahalliy mehnat bozorida ishlashga bo‘lgan rag‘bat (incentive) pasayadi.

Inflyatsion bosim: Pul massasining keskin ko‘payishi (ayniqsa, ko‘chmas mulk va qurilish materiallari bozorida) narxlarning oshishiga sabab bo‘ladi.

Valyuta kursining oshishi: Katta miqdordagi xorijiy valyuta oqimi milliy valyuta (so‘m) kursini qimmatlashtiradi. Natijada, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning mahsuloti xalqaro bozorda qimmatlashib, eksport hajmi tushib ketishi mumkin.

O‘zbeki tonga pul o‘tkazmalari kirib kelishining makroiqtisodiy tendensiyalari

O‘zbekiston mustaqillik yillaridan buyon ishchi kuchi eksport qiluvchi asosiy davlatlardan biri bo‘lib kelmoqda. 2017-yildan boshlab valyuta bozorining liberallashtirilishi va tashqi migratsiya siyosatining o‘zgarishi natijasida pul o‘tkazmalarini ro‘yxatga olish va ularning rasmiy kanallarga o‘tishi jadallashdi.

Statistik tahlil (2019-2025):

So‘nggi yillarda pul o‘tkazmalari hajmi quyidagicha o‘zgarib bordi:

2019-2021 yillar: Pandemiya cheklovlariga qaramay, pul o‘tkazmalari hajmi barqaror 6-8 mlrd AQSH dollari atrofida bo‘ldi[5]. 2022-yil (Sakkiz yillik sakrash): Rossiya va Ukraina o‘rtasidagi geosiyosiy vaziyat tufayli oqimlar rekord darajaga — 16.9 mlrd dollarga yetdi. Bu o‘sish nafaqat migrantlar mehnat daromadi, balki kapitalning ko‘chishi bilan ham izohlanadi[6]. 2023-2025 yillar: Oqimlar barqarorlashib, yillik 12-14 mlrd dollar atrofida shakllandi. Bu YaIMning taxminan 12-15 foizini tashkil etadi.

Pul o‘tkazmalarining geografik strukturasi va diversifikatsiya jarayonlari. O‘zbekiston iqtisodiyoti uzoq vaqt davomida Rossiya mehnat bozoriga bog‘lanib qolgan edi. Biroq, so‘nggi yillarda davlat siyosati mehnat eksporti geografiyasini diversifikatsiya qilishga qaratildi:

Rossiya Federatsiyasi: Hali ham asosiy bozor (ulush taxminan 70-75%). Rubl kursining tebranishi O‘zbekistondagi uy xo‘jaliklari daromadiga bevosita ta’sir qiladi. Yevropa Ittifoqi (Polsha, Germaniya, Buyuk Britaniya):[7] 2024-2025 yillarda ushbu yo‘nalishda 30% dan ortiq o‘sish kuzatildi. Bu yo‘nalishdagi migrantlarning o‘rtacha jo‘natmasi Rossiyadagiga qaraganda 2-3 barobar yuqori.

Osiyo davlatlari (Janubiy Koreya, Yaponiya): Bu davlatlardan kelayotgan mablag‘lar asosan yuqori texnologik bilimlar va "ijtimoiy o‘tkazmalar" bilan birga keladi.

Pul o‘tkazmalarining hududiy taqsimoti va ijtimoiy tabaqalanishi (Stat.uz ma’lumotlari asosida) [8]Statistika agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, pul o‘tkazmalari hududlar bo‘yicha notekis taqsimlangan. Bu esa hududiy iqtisodiy disproportsiyalarni keltirib chiqaradi:

Farg‘ona vodiysi (Andijon, Namangan, Farg‘ona): Aholi zichligi yuqoriligi sababli migratsiya ko‘rsatkichi eng yuqori. Pul o‘tkazmalari bu yerda oziq-ovqat va kundalik ehtiyojlarni qoplashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Samarqand va Xorazm viloyatlari: Bu hududlarda uzoq xorijga ketuvchilar ko‘p. Natijada, ushbu viloyatlarda qurilish va xizmat ko‘rsatish sohasida "migratsiya pullari" hisobiga rivojlanish yuqori.

[5] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, “Pul o‘tkazmalari statistikasi”, 2021.

[6] Central Bank of Uzbekistan; shuningdek қаранг: *Uzbekistan receives US$17 billion in remittances in 2022*, Uzdaily.

[7] O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hisobotlari, 2024.

[8] O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi (stat.uz) hududiy migratsiya ma’lumotlari.

Sirdaryo va Jizzax: Qishloq xo‘jaligiga ixtisoslashgan hududlar bo‘lishiga qaramay, mavsumiy migratsiya daromadlari asosiy kapital shakllanishiga xizmat qilmoqda. Pul o‘tkazmalarining aholi turmush darajasiga ta’sirini baholash

O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish strategiyasida pul o‘tkazmalari "xavfsizlik yostiqchasi" vazifasini o‘taydi.

Daromadlar tarkibi: Ko‘plab qishloq oilalarida pul o‘tkazmalari umumiy daromadning 40-50 foizini tashkil etadi.

Gini koeffitsiyenti: Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pul o‘tkazmalari mamlakatda boylar va kambag‘allar o‘rtasidagi tafovutni (Gini koeffitsiyentini) biroz yumshatadi, chunki migratsiyaga asosan kam daromadli qatlam vakillari chiqadi.

Iste’mol savatchasi: Transfertlar hisobiga aholining go‘sht, sut mahsulotlari va sifatli tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi 15-20 foizga oshgan.

Pul o‘tkazmalarini qabul qilishdagi to‘siqlar va tranzaksiya xarajatlari

Rasmiy kanallar (banklar, Western Union, Zolotaya Korona va h.k.) orqali kelayotgan mablag‘larning o‘rtacha komissiyasi 1-3 foizni tashkil etadi.[9] Biroq, norasmiy ("qo‘ldan-qo‘lga") kanallarning mavjudligi hali ham statistikani aniq yuritishga xalaqit bermoqda.

Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, raqamli bank ilovalari (P2P o‘tkazmalari) rivojlanishi natijasida 2024-yilga kelib pul o‘tkazmalarining 85 foizi raqamli shaklga o‘tdi.

1-jadval[10].

O‘zbekistonga pul o‘tkazmalari oqimining dinamikasi (MB ma’lumotlari)

Yillar	Hajm (mlrd. $)	YaIMdagi ulushi (%)	O‘sish (%)
2019	6.0	10.2	118.0
2020	6.0	10.0	100.0
2021	8.1	11.6	135.0
2022	16.9	21.0	208.0
2023	11.4	12.5	67.5
2024 (prognoz)	13.5	13.2	118.4

2-jadval[11].

Hududlar kesimida transfertlar ulushi (Stat.uz ma’lumotlari)

Hudud nomi	Transfertlar ulushi (%)	Aholi daromadidagi o‘rni
Andijon viloyati	28.5	Juda yuqori

[9] World Bank, *Remittance Prices Worldwide Database*, 2024.

[10] Muallif tomonidan tuzilgan

[11] Stat.uz

Namangan viloyati	27.2	Yuqori
Farg‘ona viloyati	26.8	Yuqori
Xorazm viloyati	24.1	Yuqori
Samarqand viloyati	22.5	O‘rtadan yuqori
Toshkent shahri	5.4	Past

Pul o‘tkazmalari faqatgina iste’molni oshiruvchi vosita emas, balki tarkibiy iqtisodiy o‘zgarishlarni harakatlantiruvchi kuchdir. Bu bobda ushbu mablag‘larning jamiyatning turli qatlamlariga ta’siri tahlil qilinadi.

Kambag‘allikni qisqartirish va daromadlar tengsizligi Pul o‘tkazmalari bevosita uy xo‘jaliklarining daromadlarini oshiradi va "ijtimoiy xavfsizlik yostig‘i" vazifasini o‘taydi[12].

Daromadlar multiplikatori: Migrantlar yuborgan har bir dollar mahalliy iqtisodiyotda qo‘shimcha talabni shakllantiradi. Bu ayniqsa qishloq joylarda xizmat ko‘rsatish va savdo sohasining rivojlanishiga turtki beradi.

Gini koeffitsienti va tengsizlik: Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki,[13] pul o‘tkazmalari kambag‘al oilalarga yetib borganda jamiyatdagi tabaqalanishni kamaytiradi. Biroq, agar migratsiya faqat o‘ziga to‘q oilalar vakillari tomonidan amalga oshirilsa, bu daromadlar tengsizligini yanada kuchaytirishi ham mumkin.

Inson kapitaliga investitsiyalar: Ta’lim va sog‘liqni saqlash

Mehnat eksportidan kelgan mablag‘lar kelajak avlodning sifatini belgilaydi.

Ta’limga yo‘naltirilgan mablag‘lar: Migrant oilalarida farzandlarning oliy ta’lim olish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Pul o‘tkazmalari bolalar mehnatidan voz kechish va ularni o‘qitishga imkon yaratadi.

Sog‘liqni saqlash: Uy xo‘jaliklari sifatli tibbiy xizmat va dori-darmonlarga ko‘proq mablag‘ ajrata boshlaydi. Bu esa mamlakatda umumiy o‘rtacha umr ko‘rish davomiyligini oshiradi.

Uy-joy qurilishi va ko‘chmas mulk bozori O‘zbekiston kabi davlatlarda pul o‘tkazmalarining katta qismi (ko‘pincha 50-60% gacha) ko‘chmas mulk sotib olish yoki uy-joyni ta’mirlashga yo‘naltiriladi.

Qurilish sektoridagi o‘sish: Bu jarayon qurilish materiallari ishlab chiqarishni rag‘batlantiradi va ichki bozorda yangi ish o‘rinlari yaratilishiga olib keladi.

Aktivlar jamg‘arilishi: Uy-joy nafaqat boshpana, balki oilalar uchun uzoq muddatli kapital jamg‘arish usuli hisoblanadi.

Tadbirkorlik va kichik biznesni moliyalashtirish Pul o‘tkazmalari bank kreditlariga muhtoj bo‘lmasdan biznes boshlash uchun "mikrokredit" rolini o‘ynaydi.

Investitsion xulq-atvor: Qaytgan migrantlar o‘zlari bilan nafaqat pul, balki xorijda orttirgan tajriba va yangi texnologiyalarni (soft skills) ham olib keladilar.

[12] World Bank, *Migration and Development Brief*, 2023.

[13] Adams R., Page J. *Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?* World Development, 2005.

To‘siqlar: Mablag‘larning investitsiyaga aylanish darajasi mamlakatdagi tadbirkorlik muhiti va mulk huquqi himoyasiga bevosita bog‘liq. Agar muhit yomon bo‘lsa, pul faqat iste’molga (to‘y-marosimlar, import tovarlar) sarflanib qoladi.

"Migratsiya qopqoni" va mehnat motivatsiyasining pasayishi

Pul o‘tkazmalarining salbiy ijtimoiy-iqtisodiy tomonlaridan biri — bu boqimandalik kayfiyatining shakllanishidir.

Mehnat taklifining kamayishi: Doimiy pul o‘tkazmalarini qabul qiluvchi oila a’zolari ichki mehnat bozorida past ish haqi evaziga ishlashni xohlamay qoladilar. Bu iqtisodiyotda ishchi kuchi yetishmovchiligiga (sun’iy ravishda) olib keladi.

Rezervatsiya ish haqi: Pul o‘tkazmalari aholining "eng kam rozi bo‘ladigan ish haqi" darajasini ko'tarib yuboradi, bu esa mahalliy tadbirkorlar uchun xarajatlarning oshishiga sabab bo‘ladi.

Inson kapitalining "Transformatsiyasi" (Brain Drain vs. Brain Gain)[14]

Migratsiya faqat "aqllar oqimi" emas, balki "malaka almashinuvi" hamdir.

Brain Drain (Intellektual yo'qotish): Malakali kadrlar (shifokorlar, muhandislar) xorijga ketishi natijasida davlat o‘zi investitsiya kiritgan mutaxassislardan ayriladi.

Brain Gain (Malaka orttirish): Xorijda zamonaviy texnologiyalar, mehnat etikasi va yangi menejment usullarini o‘rgangan migrantlar vataniga qaytgach, iqtisodiyotga yuqori qiymat qo‘shadilar.

Ijtimoiy o‘tkazmalar: Bu faqat pul emas, balki migrantlar o‘zlari bilan olib keladigan zamonaviy dunyoqarash, demokratik qadriyatlar va sanitariya-gigiyena normalari kabi "nomoddiy aktivlar"dir.

Gender va oila tarkibidagi o‘zgarishlar Pul o‘tkazmalari oila ichidagi iqtisodiy hokimiyatni qayta taqsimlaydi.

Ayollar roli: Erkaklar migratsiyada bo‘lgan vaqtda, pulni boshqarish va qaror qabul qilish mas’uliyati ayollar zimmasiga o‘tadi. Bu esa xotin-qizlarning moliyaviy savodxonligi va ijtimoiy mavqeyini oshiradi.

Ijtimoiy yetimlik: Mablag‘lar ko‘p bo‘lsa-da, ota-ona nazoratidan uzoqda qolgan bolalarning tarbiyasidagi muammolar kelajakda inson kapitalining sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Pul o‘tkazmalarini "Investitsion resurs"ga aylantirish mexanizmlari

Statistika agentligi va Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, o‘tkazmalarni rasmiylashtirish darajasi oshib bormoqda. Buni qanday qilib iqtisodiy o‘sishga yo‘naltirish mumkin?

Migrant obligatsiyalari (Diaspora Bonds): Davlat migrantlar jamg‘armalarini yirik infratuzilma loyihalariga (yo‘llar, elektr stansiyalari) jalb qilishi.

Matching (1+1 tizimi): Migrant o‘z qishlog‘idagi biror ijtimoiy loyihaga (masalan, maktab ta’mirlash) 1,000 ajratsa, davlat ham shuncha mablag‘ qo‘shib berishi.

Imtiyozli biznes-paketlar: Xorijdan qaytgan migrantlar uchun bojxona va soliq imtiyozlari berish orqali ularni ishlab chiqarishga undash.

O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun pul o‘tkazmalari tashqi moliyalashtirishning eng barqaror manbalaridan biri hisoblanadi. So‘nggi o‘n yillikda ushbu mablag‘larning Yalpi Ichki Mahsulotga (YIM) nisbati o‘rtacha 10% dan 18% gacha tebrangan. Bu ko‘rsatkich mamlakatning iste’mol talabini qo‘llab-quvvatlashda va milliy valyuta qadrsizlanishining oldini olishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

[14] Beine M., Docquier F., Rapoport H. *Brain Drain and Human Capital Formation*, Journal of Development Economics, 2008.

O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasida import eksportdan ustun turadi. Pul o‘tkazmalari ana shu oraliqdagi salbiy farqni (savdo defitsitini) yopishga xizmat qiladi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, pul o‘tkazmalari joriy hisoblar balansining barqarorligini ta’minlab, tashqi qarzga bo‘lgan ehtiyojni kamaytiradi.

Pul o‘tkazmalarining iqtisodiyotga ta’sirini multiplikator effekti orqali baholash mumkin. Iqtisodiyotga kirib kelgan 1 dollar bevosita iste’mol, keyinchalik esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarini rag‘batlantirish orqali YIMning 1.5 - 2 barobar o‘sishiga sabab bo‘ladi.[15]

3-jadval[16].

Statistik ko‘rsatkichlar jadvali (2021-2024)

Yil	Hajmi (mlrd. USD)	YIMdagi ulushi (%)	Asosiy yo‘nalishlar
2021	8.1	11.6%	Rossiya, Qozog‘iston
2022	16.9	18.9%	Rossiya, Turkiy mamlakatlar
2023	11.4	12.5%	RF, Koreya, Polsha
2024 (prognoz)	13.0	13.0%	Yevropa, AQSh, RF

Rossiya iqtisodiyotidagi o‘zgarishlar O‘zbekistonga pul o‘tkazmalari oqimiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Biroq, so‘nggi yillarda hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan migrantlarni diversifikatsiya qilish siyosati natijasida G‘arbiy Yevropa, Janubiy Koreya va Fors ko‘rfazi mamlakatlaridan kelayotgan tushumlar ulushi ortib bormoqda. Bu esa tashqi iqtisodiy risklarni kamaytiradi.

Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlari pul o‘tkazmalariga eng yuqori darajada bog‘liq hududlar hisoblanadi. Ushbu hududlarda chakana savdo aylanmasining qariyb 30-40 foizi bevosita migrantlar mablag‘lari hisobiga shakllanadi. Toshkent shahri va Navoiy viloyatida esa bu ko‘rsatkich nisbatan pastroq bo‘lib, iqtisodiyot ko‘proq sanoatga asoslangan.

Xulosa.

“Pul o‘tkazmalari va ularning ishchi kuchini eksport qiluvchi mamlakatlar iqtisodiyotiga ta’siri” mavzusida olib borilgan ko‘p qirrali tahlillar quyidagi fundamental xulosalarni shakllantirishga asos bo‘ladi:

Makroiqtisodiy Barqarorlikning "Tayanchi"

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, pul o‘tkazmalari O‘zbekiston kabi mehnat resurslarini eksport qiluvchi davlatlar uchun to‘lov balansining eng barqaror moddasi hisoblanadi. Tashqi qarz yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalardan farqli o‘laroq, pul o‘tkazmalari qaytarib berilishi shart bo‘lmagan va inqirozlar davrida ham barqarorlikni saqlab qoluvchi resursdir. Ular savdo balansidagi defitsitni qoplashda va milliy valyuta — so‘mning keskin qadrsizlanishidan himoya qilishda hal qiluvchi rol o‘ynamoqda.

[15] Ratha D. *Workers’ Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance*, World Bank, 2003.

[16] Muallif tomonidan tuzilgan

Kambag‘allikni Qisqartirish va Ijtimoiy Effekt

Mikroiqtisodiy darajada pul o‘tkazmalari aholining eng kam ta’minlangan qatlamlari uchun "ijtimoiy lift" vazifasini o‘tamoqda. Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, migratsiya daromadlari:

Uy xo‘jaliklarining iste’mol savatchasini kengaytirmoqda (oziq-ovqat xavfsizligi).

Inson kapitaliga yo‘naltirilgan xarajatlarni (farzandlar ta’limi va sifatli tibbiyot) 15-20% ga oshirmoqda.

Biroq, bu jarayon jamiyatda "boqimandalik" kayfiyatini ham uyg‘otishi mumkin, bu esa ichki mehnat bozorida ishchi kuchi taklifining kamayishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Adams, R. H., Page, J. *Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?* // World Development. – 2005. – Vol. 33, No. 10. – pp. 1645–1669.
2. Amuedo-Dorantes, C., Pozo, S. *Remittances and Labor Supply in Developing Countries*. – 2006.
3. Beine, M., Docquier, F., Rapoport, H. *Brain Drain and Human Capital Formation in Developing Countries: Winners and Losers* // The Economic Journal. – 2008.
4. Chami, R., Fullenkamp, C., Jahjah, S. *Are Immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development?* // IMF Staff Papers. – 2005. – Vol. 52, No. 1.
5. Corden, W. M., Neary, J. P. *Booming Sector and De-Industrialisation in a Small Open Economy* // The Economic Journal. – 1982. – Vol. 92, No. 368.
6. International Organization for Migration (IOM). *World Migration Report 2022*. – Geneva: IOM, 2022.
7. International Monetary Fund (IMF). *Balance of Payments and International Investment Position Manual*. – Washington DC: IMF.
8. International Monetary Fund (IMF). *World Economic Outlook*. – Washington DC: IMF, turli sonlar.
9. Keynes, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. – London: Macmillan, 1936.
10. Levitt, P. *Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion* // International Migration Review. – 1998. – Vol. 32, No. 4.
11. OECD. *International Migration Outlook 2021*. – Paris: OECD Publishing, 2021.